

O'ZBEK TILINING ASOSIY IMLO QOIDALARI

1-QADAM. QO'SHIB YOZISH

1. Xona, noma, poya, bop, xush, ham, baxsh, kam, umum, rang, mijoz, sifat, talab kabi so'zlar yordamida yasalgan *qo'shma ot va qo'shma sifatlar* qo'shib yoziladi:
qabulxona, tabriknoma, taklifnoma, bedapoya, ommabop, xushxabar, hamsuhbat, orombaxsh, kamquvvat, bug'doyrang, umumxalq, sovuqmijoz, devsifat, suvtalab kabi.
2. -(a)r (inkori -mas) qo'shimchasi bilan tugaydigan *qo'shma ot va qo'shma sifatlar* qo'shib yoziladi: *o'rinbosar, otboqar, cho'lquvar, ishyoqmas, qushqo'nmas kabi.*
3. Takror taqlid va undov so'zlarga qo'shimcha qo'shish bilan yasalgan *ot va fe'llar* qo'shib yoziladi: *pirpirak (pirpir+ak), hayhayla (hay-hay+la), gijgijla (gij-gij+la) kabi.*
4. Narsani (predmetni) boshqa biror narsaga nisbatlash (qiyoslash), o'xshatish yo'li bilan bildiruvchi *qo'shma ot va qo'shma sifatlar* qo'shib yoziladi:
karnaygul, qo'ziqorin, otquloq, oybolta, devqomat, sheryurak, bodomqovoq, qirg'iyko'z kabi.
5. Narsani uning rangi, mazasi, o'zidagi biror narsasi va shu kabi belgilari asosida bildiruvchi *qo'shma otlar* qo'shib yoziladi: *olaqarg'a, qizilishton, achchiqtosh kabi.*
6. Narsaning biror maqsad, ish uchun mo'ljallanganligini bildiruvchi *qo'shma otlar* qo'shib yoziladi: *kirsovun, qiymataxta, tokqaychi, oshrayhon, molqo'ra, nosqovoq, ko'zoynak kabi.*
7. Narsani joyga nisbat berish asosida bildiruvchi *qo'shma otlar* qo'shib yoziladi:
tog'olcha, cho'lyalpiz, suvilon, qashqargul kabi.
8. Marosim, afsona kabilarni bildiruvchi *qo'shma otlar* qo'shib yoziladi:
kiryuvdi, kelintushdi, qoryog'di, Urto'qmoq, Ochildasturxon kabi.
9. Qaratuvchili birikmaning bir so'zga aylanishi bilan yuzaga kelgan *qo'shma otlar* qo'shib yoziladi: *mingboshi, so'zboshi, olmaqqi kabi.*
10. Ikkinchi qismi turdosh *ot* bilan yoki *obod* so'zi bilan ifodalangan joy nomlari qo'shib yoziladi: *Yangiyo'l, To'rtko'l, Mirzacho'l, Sirdaryo, Kosonsoy Yangiobod, Xalqobod kabi.*
Lekin ikkinchi qismi atoqli ot bo'lgan joy nomlari ajratib yoziladi: O'rta Osiyo, Ko'hna Urganch, O'rta Chirchiq kabi.
11. Rus tilidan aynan o'zlashtirilgan yoki so'zma-so'z tarjima qilish yo'li bilan hosil qilingan *qo'shma so'zlar* qo'shib yoziladi: O'zlashma so'zlar: Baynamilal so'zlar:
kinoteatr, radiostansiya, fotoapparat, elektrotexnika; teleko'rsatuv, yarimavtomat,

bayramoldi, suvosti kabi.

12. Qisqartmalarning barcha turlari va ularga qo'shiladigan qo'shimchalar qo'shib yoziladi: *SamDU, ToshDUning kabi. Lekin yonma-yon kelgan ikki qisqartma ajratib yoziladi: O'zXDP MK (O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi markaziy kengashi) kabi.*
13. Bir tovush ikki va undan ortiq tovush tarzida aytilsa, bunday holat harfni takror yozish bilan ko'rsatiladi: *yo'o'q, nimaa, himm, uff* kabi

2-QADAM. CHIZIQCHA BILAN YOZISH

1. Juft so'z va takror so'z qismlari chiziqcha bilan yoziladi: *el-yurt, mehr-shafqat, qovun-tarvuz, omon-eson, kecha-kunduz, yozin-qishin, asta-sekin, uch-to'rt, o'n-o'n beshta (10-15ta), bilinar-bilinmas, bordi-keldi, kuydi-pishdi, don-dun, oz-moz, mayda-chuyda, aldab-suldab, o'ylab-netib, so'ramay-netmay, kiyim-kechak, adi-badi, ikir-chikir, duk-duk, taq-tuq, qop-qop, ming-ming (ming-minglab), bitta-bitta (bitta-bittalab), balandbaland, chopa-chopa, ishlay-ishlay, yaqin-yaqinlargacha, hamma-hammasi, uy-uyiga, ich-ichidan kabi.*
Eslatma:
1) juft so'zdan qo'shimcha yordamida yasalgan so'zlar ham chiziqcha bilan yoziladi: *baxt-saodatli, xayr-xo'shlashmoq kabi;*
2) juft so'z qismlari orasida -u (-yu) bog'lovchisi kelsa, undan oldin chiziqcha qo'yiladi va juft so'z qismlari ajratib yoziladi: *do'st-u dushman (do'st-dushman), kecha-yu kunduz (kecha-kunduz) kabi;*
3) yetakchi va ko'makchi fe'l bir xil shaklda bo'lsa, chiziqcha bilan yoziladi: *yozdi-oldi, borasan-qo'yasan, uxlabman-qolibman kabi.*

ko'chiraman-qo'yaman / aytaman-qo'yaman
2. Belgini kuchaytiruvchi **qip-qizil, yam-yashil, dum-dumaloq, kuppa-kunduzi, to'ppa-to'g'ri, bab-baravar** kabi so'z shakllari chiziqcha bilan yoziladi (lekin **oppoq** so'zi qo'shib yoziladi).
3. So'zning **-ma, ba-** yordamida birlashgan qismlari chiziqcha bilan yoziladi: **ko'chama-ko'cha, uyma-uy rang-barang, dam-badam** kabi. Lekin mustaqil ishlatilmaydigan qism qatnashsa, bunday so'zlar qo'shib yoziladi: **ro'baro', darbadar** kabi.

4. Rus tilidan aynan yoki so'zma-so'z tarjima qilish yo'li bilan olingan so'zlar asliga muvofiq chiziqcha bilan yoziladi: **unter-ofitser, kilovatt-soat kabi.**
5. -chi, -a (-ya), -ku, -u (-yu), -da, -e, -ey (-yey) yuklamalari chiziqcha bilan yoziladi: *sen-chi, boraylik-chi, sen-a, kutaman-a, bola-ya, mingta-ya, keldi-ku, kelgan-u, yaxshi-yu, yaxshi-da, qo'y-e, yashang-e, o'g'lim-ey, keldi-yey kabi.*
Ammo -mi, -oq (-yoq), -ov (-yov), -gina (-kina, -qina) yuklamalari o'zidan oldin kelgan so'zga qo'shib yoziladi: *keldimi, keliboq, o'ziyoq, ko'rganov, ko'rdiyov, mengina, qo'shiqqina kabi.*
6. Tartib son arab raqamlari bilan yozilsa, -nchi qo'shimchasi o'rniga chiziqcha (-) qo'yiladi: *7-sinf, 5-«A» sinfi, 3-, 7-, 8-sinf o'quvchilari, 60-yillar, 1991-yilning 1-sentabri kabi.* Tartib sonni ko'rsatuvchi rim raqamlaridan keyin chiziqcha yozilmaydi: **XX asr, X sinf kabi.**

AJRATIB YOZISH

1. Qo'shma fe'lning qismlari ajratib yoziladi: *sarf qil, ta'sir et, tamom bo'l, sotib ol, olib kel, olib chiq, miq etma kabi.*
 - a) *Ism+fe'l- sabr qil.*
 - b) *Fe'l+fe'l - sotib oldi.*
2. Ko'makchi fe'l va to'liqsiz fe'l mustaqil fe'ldan ajratib yoziladi: *aytib ber, olib ko'r, so'rab qo'y, ko'ra qol, bera boshla, yiqila yozdi; ketgan edi, ketgan ekan, ketgan emish kabi.*
Fe'l+edi/ekan/emish/emas- to'liqsiz fe'llar; o'qigan edi - o'qi+gan edi.

Lekin mustaqil fe'l bilan yordamchi fe'l orasida tovush o'zgarishi bo'lsa, bunday qismlar qo'shib yoziladi: **aytaver (ayta ber), boroladi (bora oladi), bilarkan (bilarekan) kabi.**
Ishlayver - ishlay ber - ishlayver
3. Ko'makchilar ajratib yoziladi: *shu bilan, soat sayin, borgan sari, bu qadar, kun bo'yi kabi.*
Lekin bilan ko'makchisining -la shakli, uchun ko'makchisining -chun shakli chiziqcha bilan yoziladi: sen-la, sen-chun kabi. Sen bilan - sen-la/ sen uchun sen-chun - badiiy uslubda
4. *Hamma, har, hech, bir, qay, u, bu, shu, o'sha so'zlari o'zidan keyingi yoki oldingi so'zdan ajratib yoziladi: hamma vaqt, har kim, hech qaysi, qay kuni, u yerda, shu yoqdan, o'sha yoqqa kabi.*
Lekin birpas, biroz, birato'la, birvarakayiga, birmuncha, buyon so'zlari qo'shib yoziladi.

5. Sifat oldidan kelib, belgining ortiq yoki kamligini bildiradigan **to'q, jiqqa, tim, liq, lang, och** kabi so'zlar ajratib yoziladi:
to'q qizil, jiqqa ho'l, tim qora, liq to'la, lang ochiq, och sariq kabi.
6. Murakkab son qismlari ajratib yoziladi: *o'n bir, besh yuz, qirq ming olti yuz bir, bir ming yetti yuz sakson beshinchi kabi.*
7. **Yildan yilga, tomdan tomga** kabi birinchi qismi chiqish kelishigida, ikkinchi qismi jo'nalish kelishigida bo'lgan birikmalar ajratib yoziladi.
8. Belgining ortiq darajasini bildiruvchi **ko'pdan ko'p, tekindan tekin, yangidan yangi, ochiqdan ochiq, qizigandan qizidi** kabilar ajratib yoziladi.
9. Izofali birikmalar ajratib yoziladi. Bunda izofa undosh bilan tugagan so'zlarga -i shaklida, unli bilan tugagan so'zlarga -yi shaklida qo'shiladi: *dardi bedavo, nuqtayi nazar, tarjimayi hol kabi.*
Lekin izofa yozilmaydigan so'zlar, shuningdek, qismlaridan biri yoki har ikkisi o'zbek tilida mustaqil ishlatilmaydigan so'zlar qo'shib yoziladi: ***gulbeor (guli beor), dardisar kabi.***

Birovning haqqiga xiyonat qilmang, iltimos.
"Effective academy" ATM Denov shahri